

“HOZIRGI GLOBALLASHUV DAVRIDA FILOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI”

**MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY ANJUMAN
MATERIALLARI TO'PLAMI**

18-dekabr 2025-yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**“HOZIRGI GLOBALLASHUV DAVRIDA
FILOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI”**

**MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY ANJUMAN
MATERIALLARI TO’PLAMI**

18-dekabr 2025-yil

BUXORO – 2025

2. Bobokalonov R. R. Speech production, semiotic sign, discourse and neuropsycholinguistic status. Monograph, GlobEdit. Republic of Moldova, Europe printed, 2023. P. 3-223. ISBN: 978-620-0-64729-0.
3. Bobokalonov R.R. Непрерывная связь семиотики и нейропсихолингвистики в изучении иностранных языков для детей с ограниченными возможностями. Монография. Lambert Academic Publishing, 2021. 3-178 с. ISBN: 9 7 8 6 2 0 4 7 2 9 2 6 8
4. Sayfullaeva R.R., Bobokalonov R. R., Bobokalonov P.R., Hayatova N.I. Social Map Of The Language: Neurolinguistics And Optimization Of Speech. DOI: 10.37200/IJPR/V24I9/PR290075. International Journal of Psychosocial Rehabilitation London, NW1 8JA. United Kingdom – SIR Ranking of United Kingdom ISSN: 14757192. Copyrights © 2020 SDA, LTD. All Rights Reserved
5. Фрейд, Зигмунд. Основы психологической теории и психоанализа = М.: AST, 2006. = 400 s. = ISBN: 5-17-036472-5.

GIDROPOETONIMLARNING LINGVOPOETIK TIZIMI: NAZARIY ASOSLARI, TASNIFI VA ADABIY MATNDAGI BADIY VAZIFALARI

Bozorova Rufina Sharopovna

Buxoro davlat universiteti

Nemis filologiyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiy onomastikaning muhim tarmoqlaridan biri bo'lgan gidropoetonimlarning nazariy asoslari, tasnifi, stilistik va poetik funksiyalari keng yoritiladi. Gidropoetonim-topopoetonimlarning o'ziga xos turi bo'lib, badiiy matnda tilga olingan suv obyektining nomini anglatadi. Tadqiqot gidropoetonimlarni haqiqiy va xayoliy denotatlar sifatida ikki jihatdan ko'rib chiqadi, ularning shakllanish mexanizmlari, milliy onomastika bilan aloqasi hamda adabiy matndagi estetik, semantik, syujetga oid va kognitiv vazifalarini chuqur tahlil qiladi. Maqolada K. S. Fedotov, V. M. Kalinkin, E. M. Levin kabi olimlarning poetonimiya nazariyasi bo'yicha ilmiy qarashlari asos sifatida olingan. Bundan tashqari, gidronimlarning etimologik qatlamlari, nemis tilidagi ko'l nomlarining tarixiy taraqqiyoti, ularning tasnifi va tipologiyasi ham keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: gidropoetonim, topopoetonim, fiktonim, xayoliy denotat, limnonim, gelonim, pelagonim, tifonim, onomastika, poetonimiya, kompozitsiya, determinant, adabiy onomastika, semantik tahlil, lingvopoetika.

Kirish. Adabiy onomastika – badiiy matnlarda qo'llanadigan atoqli otlarning tabiatini, kelib chiqishini va funksional xususiyatlarini o'rganadigan ilmiy yo'nalish bo'lib, zamonaviy lingvistika va adabiyotshunoslikning tutash nuqtasini tashkil etadi. So'nggi yillarda adabiy matnlarda ishlatiladigan nomlarning poetik vazifalarini aniqlashga qaratilgan tadqiqotlar soni oshib, poetonimologiya alohida mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida shakllanmoqda. Ushbu yo'nalishning nisbatan kam o'rganilgan, ammo nihoyatda muhim tarmoqlaridan biri gidropoetonimlardir.

Gidropoetonim termini topopoetonimlarning maxsus turini bildiradi va badiiy matnda tilga olingan suv obyektining nomini anglatadi. Suv havzalari – daryo, ko

xayoliy yoki haqiqiy dunyoning nomi” deb izohlaydi. Shu bilan birga, E. M. Levin poetonimiya nazariyasiga mansub bo‘lmagan badiiy nomlarni mualliflik atoqli otlari deb hisoblaydi. Bu fikrlar shuni ko‘rsatadiki, poetonimologiya terminologiyasi hali to‘liq shakllanmagan bo‘lib, mavjud tushunchalar qayta ko‘rib chiqilishiga ehtiyoj bor.

Gidropoetonimlarning o‘rganilishi nafaqat lingvistik, balki adabiyotshunoslik, etnolingvistika, madaniyatshunoslik, geografiya, tarix va etimologiya fanlari bilan ham uzviy bog‘liqdir. Har bir suv nomi o‘zida qadimiy etnik qatlamlarni, madaniy izlarni, mifologik tasavvurlarni va milliy mentalitet unsurlarini mujassam etadi. Masalan, nemis tilidagi ko‘l nomlarining shakllanishida kelt, rim, german va slavyan til qatlamlari aralashib ketgan bo‘lib, bu hududning murakkab tarixiy-etnik jarayonlarini aks ettiradi.

Shu sababli gidropoetonimlar ikki qirrali tabiatga ega:

a.haqiqiy denotatga ega bo‘lgan suv obyektlarining nomi,

b.adabiy matnda muallif tomonidan yaratilgan xayoliy suv obyektlari.

Har ikki holatda ham bu nomlar syujetning rivojlanishida, obrazlar psixologiyasini yoritishda, adabiy makon va vaqtni aniqlashda, badiiy tasvirning semantik qatlamini tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi [2].

XX–XXI asr adabiyotshunosligida suv obrazi inson ruhiy olamini ifodalovchi universal timsollardan biri sifatida izohlanadi. Suv oqimining davomiyligi hayot jarayonini, uning to‘xtashi – halokatni, chuqurligi – inson ongining tub qatlamlarini, to‘lqinlari – his-tuyg‘ular dinamikasini anglatadi. Shu ma’noda gidropoetonimlar tabiat manzarasini tasvirlash bilan chegaralanmay, ular ko‘pincha metaforik, ramziy, arxetipik va psixologik ma’nolarga ega bo‘ladi.

Ushbu maqolada gidropoetonimlarning nazariy asoslari, tasnifi, etimologiyasi, nemis tilidagi suv nomlarining tarixiy shakllanishi, adabiy matndagi badiiy funksiyalari va lingvopoetik imkoniyatlari keng yoritiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi gidropoetonim tushunchasini ilmiy asosda kengaytirilgan holda talqin qilish, uning poetonimologik tizimdagi o‘rnini belgilash, haqiqiy va xayoliy suv nomlarining tasnifini ishlab chiqish hamda gidropoetonimlarning badiiy matndagi rolini dalillar asosida izohlashdan iborat.

Asosiy qism. Gidropoetonimlar adabiy onomastikaning maxsus tarmoqlaridan biri bo‘lib, u badiiy matnda suv obyektlarining nomlarini anglatadi. Bu nomlar nafaqat geografik, balki estetik va poetik vazifalarni ham bajaradi. Gidropoetonimlar topopoetonimlar turkumi tarkibida alohida kategoriya sifat

Nemis tilidagi ko'l va daryo nomlari o'ziga xos tipologiyaga ega. Shu jihatdan ularni quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

1.Ko'l nomlari (Limnonimlar) – limne (yunoncha “ko'l”) so'zidan kelib chiqqan. Masalan, Tegernsee, Bibersee.2.Daryo nomlari (Potamonimlar) – Ammer, Rhein kabi.3.Botqoq va mo'ljallangan suv havzalari (Gelonimlar va Tifonimlar) – Helos, Typhos kabi. 4.Dengiz nomlari (Pelagonimlar) – Pelagos (yunoncha “dengiz”).

Ko'l nomlari odatda quyidagi mezonlar bo'yicha shakllanadi: Joylashuv bo'yicha: Obersee (yuqori ko'l), Untersee (pastki ko'l), Bergsee (tog' ko'li). Sifat bo'yicha: Trübsee (loy ko'l), Schliersee (loyqa ko'l). Hajm va shakl bo'yicha: Großsee (katta ko'l), Tegernsee (yirik ko'l). O'simlik va hayvonlar nomi bilan: Tannensee (qarag'ay ko'li), Bibersee (qunduz ko'li). Aholi yoki egalari nomi bilan: Bichelsee, Gerzensee, Mindelsee [4].

Ko'l nomlarida eng keng tarqalgan qo'shimchalar: -see, -weiher, -meer, -teich, bu esa suv havzasining turini yoki xususiyatini bildiradi. Shu bilan birga, cho'milish ko'llari va sun'iy suv havzalari nomlari ham mualliflar va tadqiqotchilar tomonidan qayd etiladi. Ko'l va daryo nomlarining tarixi Rim, german va boshqa yevropa tillarining lingvistik qatlamlariga asoslanadi. Masalan, Lim va Dunay daryolari rim davrida nomlangan va ular hozirgi kunga qadar o'zgartirilmagan. Gidropoetonimlar nafaqat geografik yoki ma'lumot beruvchi nomlar sifatida ishlatiladi, balki badiiy matnning mazmuniy, syujet va obraz qatlamlarini boyituvchi poetik vosita sifatida ham ahamiyatlidir. Ular adabiy onomastikaning semantik va stilistik jihatdan eng dinamik elementlaridan biri bo'lib, badiiy tasvirni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada gidropoetonimlarning badiiy matndagi funksiyalari, stilistik imkoniyatlari va turli adabiy janrlardagi qo'llanilishi keng tahlil qilinadi.

Gidropoetonimlarning eng asosiy badiiy funksiyasi – semantik qatlamni boyitishdir. Suv obyektlari nomlari quyidagi semantik vazifalarni bajaradi:

1.Ob'ektni aniqlash va identifikatsiya qilish – matndagi suv havzasining qaysi turga mansub ekanligini ko'rsatadi: daryo, ko'l, buloq yoki dengiz. Masalan, “Reyn daryosi” nomi o'quvchiga aniq geografik joyni tasavvur qilish imkonini beradi. 2.Ramziy va metaforik ma'no berish – suv oqimi hayot davomiyligi, to'lqinlar inson his-tuyg'ularining o'zgarishi, chuqurlik ongning tub qatlamlarini ifodalaydi. Shu tariqa, har bir gidropoetonim o'zida real va metaforik qatlamlarni mujassam etadi [5].

Gidropoetonimlar stil

madaniy qatlamlar bilan bog‘liqligi, ularning adabiy matndagi semantik imkoniyatlarini yanada kengaytiradi hamda asar poetikasiga o‘ziga xos badiiy tus beradi. Shu bois gidropoetonimlar asarning umumiy mazmunini yaxlitlashtiruvchi muhim poetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ular orqali muallif nafaqat badiiy makonni belgilaydi, balki qahramonlarning ichki kechinmalarini ham nozik tarzda ifodalaydi. Natijada gidropoetonimlarning tahlili adabiy matnning estetik va ma’no qatlamlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qo‘ng‘irov M. Adabiy til va badiiy onomastika masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
2. Rahmonov N. O‘zbek onomastikasining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Nübling D. Fahlbusch, F., Heuser, R. Name Studies: An Introduction to Onomastics. – Berlin: De Gruyter, 2015.
4. Jo‘rayev T. O‘zbek adabiyoti poetikasi. – Toshkent: Universitet, 2019.
5. Karimov R. Til va madaniyat: lingvokulturologiyaga kirish. – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.
5. Superanskaya, A. V. Общая теория имени собственного. – Moskva: Наука, 2007.
6. Podolskaya, N. V. Словарь русской ономастической терминологии. – Moskva: Наука, 1988.

“MIRZA” SO‘ZI DIPLOMATIK TERMIN SIFATIDA

Jumaniyozov Z.O.

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti,
filologiya fanlari nomzodi, dotsent*

Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi mirzaso‘zi o‘zaro noqardosh bo‘lgan nemis tilidagi der Kanzler va rus tilidagi канцлер so‘zlariga zamon va makon nuqtai nazaridan muqobil bo‘la oladi.

Qiziqarli tomoni shundaki, Kansler so‘zining o‘zbek tilidagi muqobili bo‘lgan mirza ruscha tarixiy matnlar va Rossiyaning Xiva va Buxoro xonlari bilan o‘zaro aloqalarini ifodalovchi diplomatik hujjatlarning tarjimalarida мурза шаклида ko‘p uchraydi. Bu ko‘rib chiqilayotgan rus yozma yodgorliklarida ko‘zga tashlanadi. Masalan, Xiva xoni Abulg‘ozining elchisi Davat Mamatning 1958 yil 26 may rus podshosi Aleksey Moxaylovichga arznomasida: “Посылали г(о)с(у)д(а)рь в Астрахани сыскиват(ь) о Пермаметке Гаврила Яковлева с(ы)на Кутукова да толмача Лукьяна Тимофеева астраханской воевода (начальник города – З.Ж.) и д(ь)як у мурзъ и у танбовских голов и у всяких чинов люди (спрашивали) что тот Пермаметка какой ч(е)л(о)в(е)къ и в обыскахъ сказали тот Пермаметка Абдулгасы хана (хивинского) холопъ”. Bu yerda мурза turkiy original ميرزا [mirzā]ga muvofiq keladi. L.Z. Budagov quyidagi matnda ushbu so‘z haqida qiziqarli tushuntirish beradi: “...ميرزا [mīrzā. – З.Ж.] (vm.اميرزاده) [āmīrzādə

III SHO'BA. XXI ASR TILSHUNOSLIGINING DOLZARB MUAMMOLARI: KOGNITIV TILSHUNOSLIK, PRAGMALINGVISTIKA, KOMPYUTER VA KORPUS LINGVISTIKA HAMDA MADANIYATLARARO MULOQOT.....	124
Abdulxayrov Dilshod Pulatovich. ESKKURSIYA JARAYONINING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI	124
Abdulxayrov Dilshod Pulatovich, Xalillayev Firdavs Ibadullo o'g'li. WISSENSVERMITTLUNG IN DER INTERKULTURELLE DISKURS (AM BEISPIEL REISELEITUNG).....	127
Abdulxayrov Dilshod Pulatovich, Yursunova Parizod Sattorali qizi. MODALITÄT UND MODALVERBEN IN DER DEUTSCHEN SPRACHE	130
Alimova Shaxnoza, Abdurashitov Farhod. SYNTACTICAL EXPRESSIVE MEANS AND SYNTACTICAL STYLISTIC DEVICES	133
Баймухамедова Лола Алиевна. КУЛЬТУРА РЕЧИ В РОЛИ КОММУНИКАТИВНОЕ АСПЕКТА ДЛЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ АУДИТОРИИ.....	135
Begmatov M.B. ILOVALI KONSTRUKSIYALARNING ASOSIY IFODAGA BOG'LANISH MEKANIZMLARI	138
Бегматов М, Мамбетниязова А.Х. Гап бўлакларининг ажратилишига таъсир қилувчи омиллар	139
Begmatov Quvonchbek Muxtarovich. HOZIRGI ZAMON NEMIS TILIDA ELLIPSIS HODISASI HAQIDA	142
Bobokalonov Ramazon Rajabovich. EYROPSIXOLINGVISTIKA - TANANI O'RGANISH NAZARIYASI	145
Bozorova Rufina Sharopovna. GIDROPOETONIMLARNING LINGVOPOETIK TIZIMI: NAZARIY ASOSLARI, TASNIFI VA ADABIY MATNDAGI BADIY VAZIFALARI.....	149
Jumaniyozov Z.O. "MIRZA" SO'ZI DIPLOMATIK TERMIN SIFATIDA.....	152
Фарогат Абдувахидовна Гафарова, Мухбира Хуршедовна Гафарова. ПРЕДЛОГ „VON“ И ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЕ С СУБСТАНТИВНЫМИ СЛОВСОЧЕТАНИЯМИ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ.....	154
Olaf Günther. PHILOLOGIE ALS PRAXISWISSENSCHAFT IM ZEITALTER DER KÜNSTLICHEN INTELLIGENZ.....	158
Olaf Guenther, Yarash Ruziev. TRADITIONELLE THEATERSPIELE IN MITTELASIEN .	160
Olaf Guenther, Yarash Ruziev. KAIROS ECONOMICS IN THE POST-SOVIET TRANSITION PERIOD OF CENTRAL ASIA	176
Khusenoova Mehriniso Uktamovna. THE FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF TERMS AND THEIR STYLISTIC EXPRESSION	187
Ismailov Y.N. NEMIS MENTALITETIGA CHIZG'ILAR (NEMIS MA'NAVIYATIDA O'RMONNING AHAMIYATI MISOLIDA)	189
Ишекенов Никита Александрович, Хаитова Гулшан Баходировна. ЛИНГВОКОНЦЕПТОДИДАКТИКА: КОНЦЕПТ КАК ОСНОВА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ И ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ.....	191
Karimov Akbarshoh. DIE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN WORTGRUPPE, EINFACHEM- UND Z	